# חיי שרה - מחיר העקידה

**מים ראשונים:** חלוקת התורה לפרשות השבוע כמקובל היום בכל קהילות ישראל היא חלוקה בבלית שמטרתה המרכזית לסיים את קריאת התורה במחזור שנתי ולחוג את חג שמחת תורה בשמיני עצרת. בארץ ישראל, בתקופת המשנה והתלמוד, הייתה נהוגה שיטה שונה של חלוקה לסדרות,[1] 154 סדרות (בשיטה האמצעית) ולסיים את מחזור קריאה התורה פעם בשלוש וחצי שנים, או פעמיים בשבע שנים במעמד הַקְהֵל של מוצאי שנת השמיטה (כך משערים). ראו סקירה תמציתית בסידרא באתר מחלקי המים ומידע רב ברשת.[2] השוואה של הסדרות מול הפרשות (הבבליות) מראה שברוב המקרים הסדרות 'מסתדרות' בתוך פרשה, או שנאמר ההפך, שהפרשות מכילות סדרות שלמות בתוכן (כ 3-4 סדרות בתוך פרשה אחת). אך ב-12 מקומות בתורה הסדרות 'חותכות' את הפרשות, היינו סדרה משתרעת על סוף פרשה אחת ותחילת פרשה הצמודה לה. מקרה אחד כזה מצוי בפרשתנו, כאשר סדרה יט של ספר בראשית מחברת את פרשת העקדה החותמת את פרשת וירא עם מות שרה המסופר בתחילת פרשת חיי שרה. ויש דברים בגו.

**וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה: וַתָּמָת שָׂרָה בְּקִרְיַת אַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ:** (בראשית כג א-ב).[3]

## מדרש תנחומא פרשת וירא סימן כג – השטן המתחזה ליצחק מספר לשרה

״וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את יצחק בנו״. אמר לו: אבא, לא תודיע את אמי כשהיא עומדת על הבור או כשהיא עומדת על הגג, שמא תפיל את עצמה ותמות. ... וכיון ששלח ידו לקחתה, יצאה בת קול ואמרה לו מן השמים: ״אל תשלח ידך אל הנער״ ואילולי כן כבר היה נשחט.[4]

באותה שעה הלך השטן אצל שרה ונזדמן לה כדמות יצחק. כיון שראתה אותו אמרה לו: בני, מה עשה לך אביך?[5] אמר לה: נטלני אבי והעלני הרים והורידני בקעות והעלני לראש הר אחד ובנה מזבח וסדר המערכה והעריך את העצים ועקד אותי על גבי המזבח ולקח את הסכין לשחטני. ואילולי שאמר לו הקב״ה: אל תשלח ידך אל הנער כבר הייתי נשחט. לא הספיק לגמור את הדבר עד שיצאה נשמתה. זהו שכתוב: ״ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה״. מהיכן באו? מהר המוריה.[6]

---

[1] לצד החלוקה בתורה לפרשות פתוחות, היינו קטע שמתחיל בשורה חדשה, ופרשות סתומות, הינו מרווח של מספר תווים בסוף קטע והתחלה של קטע חדש עדיין באותה שורה.

[2] ראו אזכור מנהג הקריאה בארץ ישראל בתלמוד הבבלי, מגילה כט ע״ב: ״לבני מערבא דמסקי לדאורייתא בתלת שניז״. [=לבני ארץ ישראל שמסיימים את התורה בשלוש שנים]. סדר הקריאה התלת שנתי נזכר ברמב״ם (משנה תורה, הלכות נשיאת כפיים יג א). וברשת, ראו המאמר של יעקב אפשטיין מנהג קריאת התורה בארץ ישראל בספרית אסיף ויש עוד רבים.

[3] פרשת וירא בשבת שעברה, מסתיימת בסיפור העקידה. אברהם שב עם נעריו לבאר שבע, לא לקרית ארבע בה כנראה הייתה מצויה שרה, ואיננו יודעים דבר על מחשבותיו או רגשותיו של אברהם אחרי האירוע הקשה הזה - סתמה התורה ולא פירשה ועברה לסיפור תולדות משפחת נחור אחי אברהם (עליה הרחבנו בדברינו בית נחור). גם המדרשים והפרשנים שמתארים בהרחבה את הליכתו של אברהם ״אל המקום אשר אומר אלך״, ומעשיו בעקידה עצמה, לא מקדישים תשומת לב לרגשותיו ומחשבותיו לאחר העקידה. ויצחק? סתמה התורה ולא אמרה דבר גם עליו ורק המדרש מספר לנו ששנים רבות לאחר מכן כהו עיניו בשל העקידה (בראשית רבה סה י). ראו דברינו איפה יצחק בעקידה חלק ב'. באה פרשת השבוע ומזכירה לנו שיש גם צד שלישי לעקידה - האם, שרה. והיא בחברון. והיא נפטרת לעולמה. איפה היא 'עומדת' בעקבות העקידה? האם יש קשר בין מות שרה לסיפור העקידה? עפ״י נוסח הקריאה בארץ ישראל לפיו היו קוראים את שניהם באותה סידרא, התשובה היא: בוודאי! יש קשר ברור בין שני אירועים אלה. ואנו, כדרכנו, נרצה להשכיל במדרשים.

[4] כאן כאמירה סתמית של ״הַמַּסַּפֵּר״, ולהלן בדברי השטן המתחזה ליצחק: ״ואילולי שאמר לו הקב״ה: אל תשלח ידך אל הנער כבר הייתי נשחט״. ובמדרש פסיקתא דרב כהנא להלן (ובמקבילה בויקרא רבה) בדברי יצחק עצמו: ״אילולי שאמר לו הקב״ה: אל תשלח ידך אל הנער - כבר הייתי שחוט״. השטן חשוד שניסה להגזים ולהפחיד את שרה, אבל שני הציטוטים האחרים, מעידים על כך שאברהם אכן התכוון לשחוט את יצחק ורק המלאך הוא שמנע זאת ממנו. ראו פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא מ - בחודש השביעי: ״אברהם שמח לעקוד ויצחק שמח ליעקד, אברהם שמח לשחוט ויצחק שמח לישחט״. ראו הדף האם נשחט יצחק? בפרשה זו. לעומתו ראו מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יד, ב״שחזור העקידה״: ״ ... ויצחק כאילו עקוד ונתון על גבי המזבח ואברהם כאילו בידו מאכלת לשחוט את בנו. אמר לפניו: ריבונו שלעולם, אני מה עלי לעשות?״. ואנו אומרים בתפילותינו: ״עננו כשענית לאברהם בהר המוריה״, משמע ששמחה גדולה לא הייתה שם. ובפיוט עת שערי רצון להיפתח (עוקד והנעקד והמזבח) מודגשת הדואליות הנוראה של אברהם: ״והמון דמעיו נוזלים בחיל, עין במר בוכה ולב שמח״. וכל זה הוא נושא נכבד שבחלקו דנו בדברינו לאיזה קול אתה שומע בפרשת וירא ועוד יש לדון בו בנפרד. אנו נמשיך עם חלקה של שרה.

[5] האם הטיב השטן להתחפש ליצחק ונראה נסער ומלוכלך מהדרך ושרה רואה שמשהו בו לא תקין? או שמא משום שבא לבד?

[6] במדרש זה יש לשטן תפקיד חשוב, הוא שהולך ומספר לשרה מה אירע שם בהר המוריה, אותו מקום שאברהם אמר לשרה שהוא לוקח את יצחק לחנך אותו או להתפלל שם (תנחומא וירא כב, אגדת בראשית להלן). הטלת הסיפור על השטן ממשיכה את הקו של המדרשים המתארים את התערבותו לפני העקידה בניסיונותיו השונים להניא את אברהם ואת יצחק מלבצע את ציווי ה' (תנחומא וירא כב, סנהדרין פט ע״ב ועוד). אבל אם שם אפשר אולי לסנגר על השטן (המנסה כביכול למנוע את שחיטת יצחק), כאן,

### פסיקתא דרב כהנא פרשה כז אחרי מות – יצחק הוא שמספר לשרה[7]

... נטל את יצחק בנו ועלה לראש ההר, ובנה את המזבח וסידר את המערכה והעריך את העצים והעקידו על גבי המזבח. נטל את הסכין בידו לשוחטו, אילולי שאמר לו הקב״ה: ״אל תשלח ידך אל הנער״ - כבר היה שחוט. וכיון שבא אצל אמו,[8] אמרה לו: בני, מה עשה לך אביך?[9] אמר לה: נטלני אבא והעלני הרים והורידני גבעות והעלני לראש הר אחד, ובנה מזבח וסידר את המערכה והעריך את העצים והעקידני על גבי המזבח ונטל את הסכין בידו לשחטני. אילולי שאמר לו הקב״ה: אל תשלח ידך אל הנער - כבר הייתי שחוט. אמרה לו: ווי לך בן העלובה. אילולי שאמר הקב״ה: אל תשלח ידך אל הנער, כבר היית שחוט.[10] לא הספיקה לגמור את הדבר עד שיצתה נשמתה. זהו שכתוב: ״ויבוא אברהם לספוד לשרה ולבכותה״. מהיכן בא? מהר המוריה.[11]

### רמב"ן בראשית פרק כג פסוק ב – מהיכן יצא אברהם לעקידה ולהיכן חזר

״ויבוא אברהם לספוד לשרה ולבכותה״ - לשון רש״י: מבאר שבע.[12] ואין זה לומר שהיה עומד שם ממה שכתוב: ״וישב אברהם בבאר שבע״ (לעיל כב יט), כי איך תהיה שרה בחברון? אבל הכוונה לומר שהלך שם ביום לצרכו, ושמע במיתת שרה, ובא משם לספוד לה ולבכותה. ולשון רבותינו (בראשית רבה נח ה) ״מהר המוריה בא״. וכן הוא לפי המדרש שכתבו הרב (רש״י כאן) כי שמעה בעקידה ופרחה נשמתה.[13]

והנראה בעקידה שהיתה הצוואה בה[14] בבאר שבע, כי שם היה דר ושם חזר ... ועל כן שהה בדרך שלושה ימים, שארץ פלשתים רחוקה מירושלים, שאילו חברון בהר יהודה הוא ... וקרוב לירושלים. ובשובו מן העקידה לבאר

---

לאחר העקידה, הוא נראה כשטן אמיתי – רוע לשם רוע. אבל גם מעלה קושיה חמורה: אילולי הוא היה מתערב, מה היה קורה? איך היו אברהם ויצחק מודיעים לשרה, אם בכלל? האם היה אברהם שומר את סיפור העקידה בסוד שרק הוא ויצחק יודעים עליו עד סוף ימיהם? האם היה מודיע לשרה בהדרגה? האם הייתה מבינה מעצמה וסולחת? האין השטן, עם כל רשעותו, מספק פתרון למצב בלתי אפשרי?

[7] מקבילה למדרש זה, כמעט מילה במילה, נמצאת בתנחומא בובר אחרי מות סימן ג וכן בויקרא רבה כ ב המובא בהמשך (וכן בתנחומא הנדפס וירא כג). במדרשים אלה מובא סיפור העקידה (ומקרים אחרים) לצורך השוואה עם אסונם של אהרון ואלישבע אשתו שאכן שכלו שני בנים: ״אלישבע ראתה חמישה כתרים ביום אחד .. כיון שנכנסו בניה להקריב, יצאו שרופים ונהפכה שמחתה לאבל״ (ויקרא רבה כ ב). מה בדיוק קרה לאלישבע לאחר מות בניה, בהשוואה לשרה שמתה, איננו יודעים. האם גם היא זעקה ויבבה? נראה דווקא שהיא דממה כמו אהרון בעלה: ״וידום אהרון״. אסונם של אהרון ואלישבע הוא משותף. שרה, לעומתם, היא בודדה באסונה, הגם שסופו של דבר לא שכלה את בנה. ראו דברינו אלישבע בפרשת שמיני.

[8] זה הבדל ראשון ומרכזי בין מדרש זה ודומיו לבין המדרש הקודם (ודומיו). פה אין שטן או סמאל. השטן לא צריך להתחפש ליצחק. יצחק עצמו, שבמדרש הקודם משביע את אברהם שייזהר כשיספר לאמא שרה, מספר כאן את מה שקרה לאמו. האם הוא נזהר?

[9] הביטוי ״מה עשה לך״ הוא במקור מקראי ולא מדרשי, כגון:. ״מה עשה לך העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדולה״ - דברי משה לאהרון בחטא העגל! ונזכור שהמדרש נמצא בפרשת אחרי מות שני בני אהרון, שלפי שיטות רבות היה עונש על חלקו של אהרון בחטא העגל! (ויקרא רבה י ה). כך או כך, ״מה עשה לך אביך״ כאן הוא בלי התחפשויות של השטן. האם חשה שרה שמשהו אירע לבנה ובשאלתה ״מה עשה לך אביך״ פתחה לו פתח לא להסתיר ממנה דבר? האם זה מסביר את הפירוט הרב בתיאור יצחק מה שאירע שם בהר המוריה? (שאם לא כן, הפירוט עצמו הוא עינוי נפש גדול לשרה).

[10] כאן ההבדל השני בין מדרש זה לקודם. שרה חוזרת על דברי יצחק, משחזרת את האירוע ומפנימה את הדברים. יש עוד שיחה אחרונה, אם כי חטופה ומופסקת, של האם עם הבן. עם כל הכאב, לא השטן מבשר אלא הבן.. יש לשרה שיח אחרון עם יצחק, מה שאין לו זכר במקרא. וגם ראתה בעצמה שהוא חי. אז למה מתה? האם זה כמו ״ויפג לבו״ של יעקב כשמבשרים לו שיוסף חי? או אולי פרחה נשמתה, כלשון המדרשים, כך או כך, מזה הבינה שרה שאברהם אכן היה מוכן ללכת עד הסוף ולשחוט את יצחק והבנה זו ליוותה אותה עד הסוף – עד ״ותמת שרה״. ראו הערה 3 לעיל.

[11] יצחק ממהר חזרה הביתה לפני אברהם, להרגיע את אימו או להתנתק מאביו או שניהם, אך נראה שעצם הגעתו לבד ומן הסתם מראהו וחזותו רק מסעירים אותה. אברהם מגיע כאשר מגיעה אליו הבשורה ששרה נפטרה. מישהו מיהר אל אברהם אשר היה בדרך חזרה מהר המוריה להודיע לו ששרה נפטרה והוא שם פעמיו אל קרית ארבע שם הייתה שרה. המדרש כאן (וכן הוא כמעט בכל המדרשים, ראו תנחומא לעיל, בראשית רבה נח ה) מתעלם מפשט הפסוקים שאברהם חזר מהעקידה לבאר שבע (בראשית כב יט), משום שעיקר מגמתו היא לקשר את מות שרה עם העקידה. תחילה דרך יצחק שמיהר לבדו קדימה ואח״כ דרך אברהם. ״ויקומו וילכו יחדיו״ שאחרי העקידה, עליו נשפכו דיותות ונשברו קולמוסים רבים, הם כפשט הפסוק - אברהם ונעריו, לא אברהם ויצחק. כאן אולי המקום לעצור ולהתבונן בפרטים שנראים אולי טכניים, מהיכן יצא אברהם לעקידה? לאן חזר אברהם אחרי העקידה? איפה הייתה שרה בזמן העקידה? מה באמת פשר ״וילכו יחדיו״ השלישי, בפרט לאור הדרשות על הראשון והשני, לשם מה נכתב?.

[12] רש״י מסתמך על חיבור הפסוק בסוף פרק כא: ״וַיָּגָר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים״ עם הפסוק בסוף העקידה: ״וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם אֶל נְעָרָיו וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל בְּאֵר שָׁבַע וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע״. מכאן, שאברהם יצא לעקידה מבאר שבע וחזר אליה. אבל רש״י גם אוחז בדרך המדרש לעיל שאברהם בא לספוד לשרה מהר המוריה. הילכו שניהם יחדיו? רמב״ן מוכן לעזור לפתור קונפליקט זה.

[13] רמב״ן מביא את שיטת רש״י ומנסה להגן עליה. יש קשר ישיר בין העקידה למות שרה, שני האירועים קרו ברצף ובהפרש של ימים ספורים וניתן לגשר בין דברי המדרש שאברהם בא לחברון ישירות מהר המוריה בעקבות מות שרה ובין דברי הכתוב בתורה שאברהם חזר לבאר שבע ומיד משם הוזעק לחברון. פתרון עליו הוא חוזר להלן בדרך שבה הוא מסביר את המדרשים.

[14] הציווי על העקדה.

שבע חזר ... ואם כן לא מתה שרה באותו זמן, כי לא היה אברהם דר בבאר שבע ושרה דרה בחברון ... אבל אחר ימים רבים נסע מארץ פלשתים ובא לחברון ונפטרה שם הצדקת.[15]

אבל לפי המדרש צריכין אנו לומר כי אברהם ושרה בזמן העקידה היו דרים בחברון ושם נצטוה. ומה שאמר ביום השלישי וישא אברהם את עיניו (לעיל כב ד), כי לא נגלה לו ההר חמד אלהים עד היום השלישי, והיה בשני הימים הולך בסביבי ירושלים ולא היה הרצון להראות לו.[16] ואברהם אחר העקידה לא שב למקומו לחברון, אבל הלך תחילה אל באר שבע מקום האשל שלו לתת הודאה על נסו, ושם שמע במיתת שרה ובא. ומי שאמר מהר המוריה בא ומי שאמר מבאר שבע בא הכל טעם אחד.[17]

## מדרש הגדול בראשית כב יט פרשת וירא – אברהם פוגש את שרה

״וישב אברהם אל נעריו״ (בראשית כב יט). ויצחק היכן הוא? אלא שהכניסו הקדוש ברוך הוא לגן עדן וישב בה שלוש שנים.[18] וכיון שבא אברהם אבינו לבדו, ראת שרה ואמרה: עכשיו דבר השטן אמת שאמר שנהרג יצחק ופרחה נשמתה ומתה. ויש אומרין הלך לו אצל שם בן נח ללמוד תורה.[19]

## ויקרא רבה פרשה כ סימן ב – צווחתה של שרה כנגד תקיעות השופר

... כיון שחזר יצחק אצל אמו[20] ... אמר לה: נטלני אבא והעלני הרים והורידני גבעות ... ובנה מזבח ... ועקדני ונטל את הסכין לשחוט אותי ... אמרה: וי על בן הדויה! אילולי מלאך מן השמים כבר הייתה שחוט?[21] באותה שעה צווחה [שרה] ששה קולות ווי כנגד שש תקיעות. לא הספיקה לגמור את הדבר עד שמתה.[22]

---

[15] לפני שיבאר את שיטת רש״י והמדרשים, מציג רמב״ן את שיטתו שאין שום קשר בין העקידה למות שרה, ועבר זמן רב ביניהם. אברהם יצא לעקידה מבאר שבע וחור לשם. המעבר לחברון, עליו לא מספרת התורה, אירע ״אחר ימים רבים״. הפרדה זו מתאימה לחלוקת פרשות וירא וחיי שרה בשיטה הבבלית והמוכרת לנו. העברת חיץ ברור בין שני האירועים. ומה נעשה עם המדרשים לעיל?

[16] עקב מיקום אברהם בחברון שהיא מהלך יום אחד, אולי יומיים, מהר המוריה, מתעכב רמב״ן להסביר את פשר ״שלושת הימים״ של המסע להר המוריה. אותם ימים שמדרשים ופרשנים אחרים (תנחומא וירא מו, המדרש הגדול כב ד) מסבירים שהיו במטרה להראות שאברהם לא עשה את הדבר בחופזה. אולי גם זה חלק מהניסיון, אך זה עניין אחר.

[17] בנוסף לפירושו הוא, מוכן רמב״ן גם להגן על שיטת המדרש, בדומה להגנתו לעיל על שיטת רש״י, אבל עדיין בשיטה שאברהם יצא מחברון ושב לחברון. בעת העקידה אברהם ושרה גרו בחברון ומשם יצא אברהם להר המוריה וכשחזר, חזר לבאר שבע רק להודות על הנס באשל אברהם והתכוון להמשיך לחברון, ושם נודע לו ששרה בינתיים נפטרה. מה שחשוב מאד לרמב״ן, בשתי השיטות היא קביעתו הנמרצת שאין מצב שאברהם ושרה לא גרו ביחד, וכלשונו: ״כי לא היה אברהם דר בבאר שבע ושרה דרה בחברון״. אין לתקוע טריז בשום פנים ואופן בין אברהם לשרה. ולשם כך מציע רמב״ן, בקטע שלא הבאנו, שהמילים: ״ויבוא אברהם לספוד לשרה ולבכותה״, זו ״ביאה״ מלשון מי שמתעורר ובא להתחיל במלאכה או מצווה, לא מי שבא ממקום אחר. גם אם אכן יצחק חזר לפני אברהם היישר לאמו שהייתה בחברון והמפגש ביניהם גרם למותה - כשיטת המדרש שרמב״ן מוכן להתמודד איתה - עדיין יש לעשות כל מאמץ להתגבר על המשתמע מפשט הפסוקים שאברהם ושרה גרו במקומות נפרדים עוד לפני העקידה. ״פרט קטן״ זה יכול להסביר איך אברהם יוצא לעקידה בלי לומר דבר לשרה, אבל טומן בחובו אפשרות קשה שעוד לפני העקידה משהו לא היה תקין ביניהם. אפשר להוסיף שיטה שלישית, לפיה אברהם יצא מחברון, שם גר עם שרה, אבל לא היה יכול לחזור לשם אחרי העקידה ולהראות את פניו לשרה ולפיכך הלך לבאר שבע. אפשרות רביעית, שאברהם יצא מבאר שבע ושרה העתיקה את מגוריה לחברון לאחר העקידה. בשתי אפשרויות אלה, שרה לא מתה מיד לאחר בשורת העקידה, אבל נפרדה מאברהם, והלכה ודעכה. ראו דברינו שרה אשת חיל בפרשה זו, בהם הבאנו מקורות ששרה היא שיזמה את קניית מערת המכפלה. סוף דבר, רמב״ן הוא הפרשן המרכזי שמצאנו, חוץ מרש״י, שטורח להתמודד עם הנושא הטעון והמורכב של מגורי אברהם ושרה לפני ואחרי העקידה – נושא שאיננו טכני כלל וכלל. נחזור למדרשים.

[18] מה עשה שם יצחק? התאושש נפשית מהאירוע הקשה שעבר, ויש אומרים אפילו התרפאות מפציעה פיסית כי אברהם קצת פגע בו והנושא קשור למדרשים שברגע מסוים אכן פרה נשמתו של יצחק וחזרה באופן פלאי. לנושע זה הקדשנו את הדף האם אכן נשחט יצחק?

[19] לנושא החזרה של אברהם לחוד ויצחק לחוד אל שרה יש קשר חזק לנושא שלנו. ראו המדרשים והמפרשים על הפסוק: ״וַיָּשָׁב אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל־בְּאֵר שָׁבַע וכו׳ ״ (בראשית כב יט), שלאחר העקידה, בו לא מוזכר יצחק. אברהם שב עם נעריו איתם הוא כעת הולך יחדיו, לא עם יצחק. המדרשים (בראשית רבה נו יא, תנחומא וירא כב שמובא בסוף הגיליון) פותרים בעיה זו בדרשה שאברהם שלח את יצחק ללמוד תורה בבית מדרשם של שם ועבר וכאן שנכנס יצחק לגן עדן שלוש שנים. ראו שוב דברינו איפה יצחק בעקידה חלק ב׳. שם הרחבנו בעניין זה. כך או כך, אברהם שחוזר אל שרה בלי יצחק והוא צריך להסביר לשרה היכן יצחק. אבל שרה אינה צריכה הסברים רבים (לא ברור מה אמר לה אברהם אם בכלל) ומחברת מעמד זה עם הסתת השטן לעיל. יש כאן חיבור של פשט המקרא עם המדרשים לעיל על השטן ושרה. אבל בעין מודרנית פסיכולוגית אין צורך בהמצאה של שטן ממשי ואפשר ליחס את ״השטן״ לדאגה העצומה ולחשש הנורא של אם שקמה בבוקר ולא מצאה את בנה באוהל. ואם תוסיף לומר לה שהרי הוא ״בגן עדן״ – במקום ריפוי ובטוח, רק הוספת שמן למדורה: למה הוא שם? מה אירע לו שנזקק לשלוש שנים בגו עדן״?

[20] חזרנו למדרשים שמתמקדים במפגש של יצחק עם שרה, אבל נראה שהמדרשים שלהלן שמדגישים את זעקתה ובכיה של שרה נכונים גם במפגש שלה עם אברהם שחזר בלי יצחק. כבר לא חשוב מי בדיוק בישר לשרה וגרם שתפרח נשמתה: השטן, יצחק, אברהם או לבה שלה.

[21] מדרש זה מקביל די במדויק לפסיקתא דרב כהנא הנ״ל (ראו הערה 5 לעיל) ולפיכך קצרנו בו. החידוש הוא בסיומת המקשרת את מות שרה לראש השנה ולתקיעת השופר.

[22] מעיקר הדין צריך לשמוע בראש השנה שש תקיעות. ראו תוספתא מסכת ראש השנה (ליברמן) פרק ב הלכה טו: ״סדר תקיעות שלש של שלוש שלוש, שש תקיעות ושלש תרועות״. לפני ואחרי כל תרועה יש תקיעה. פה שרה צורחת או צווחת שזה כמו התקיעה.

### פרקי דרבי אליעזר, פרק שלושים ושניים – בכי כנגד התקיעות, יבבה כנגד היבבות

... חרה אפו של סמאל שראה שלא עלתה בידו תאות לבו לבטל קרבנו של אברהם,[23] מה עשה? הלך ואמר לשרה: אי שרה, לא שמעת מה שנעשה בעולם! אמרה לו: לאו. אמר לה: לקח אישך הזקן לנער יצחק להקריבו לעולה והנער בוכה ומילל שלא יכול להינצל.[24]

מיד התחילה [שרה] בוכה ומיללת. בכתה שלוש בכיות כנגד שלוש תקיעות, שלוש יבבות כנגד שלוש יבבות[25] ופרחה נשמתה ומתה.[26]

### מסכת ראש השנה דף לג עמוד ב – תקיעות השופר הם מאם סיסרא?

שיעור תרועה כשלש יבבות. והתניא: שיעור תרועה כשלשה שברים! - אמר אביי: בהא ודאי פליגי, דכתיב יום תרועה יהיה לכם, ומתרגמינן: יום יבבא יהא לכון. וכתיב באימיה דסיסרא בעד החלון נשקפה ותיבב אם סיסרא. מר סבר: גנוחי גנח, ומר סבר: ילולי יליל.[27]

### ספר המנהגות (ר' אשר מלוניל) דף יח עמוד ב – חכמי פרובנס הכירו והזכירו[28]

למה תוקעין בשופר של איל? ומדרש אגדה, בראש השנה נעקד יצחק על גבי המזבח ואותו היום שמעה שרה אמו ותזעק ותיבב ותילל. ועל כן אמר הכתוב יום תרועה יהיה לכם ומתרגמינן יום יבבא יהא לכון, כדי שתזכור יללת שרה אמנו, ותכפר לנו.[29]

### מדרש הגדול חיי שרה כג ב - קריאה של עצב, יללה, מרירות, חסר

״ותמת שרה בקרית ארבע״ – בשביל ארבע קריאות שקראוה במיתתה,[30] ואלו הן: עוצב ששמעה שאירע לבנה, ויללה שיללה על בנה, ומרירות מיתתה, ושלא הייתה שמחה שלימה.[31]

---

[23] שלא הצליח למנוע ממנו ללכת לעקוד את יצחק ומה שחשוב יותר, שהתקבל האיל תחת יצחק, שזה קרבן אברהם הראוי, ומקרנותיו של האיל נעשה השופר שבו משמיעים את התקיעות והתרועות המזכירות את בעיה של שרה! משנכשל השטן במניעת עקידה יצחק, הלך לעשות עקידה אחרת, היא עקידת שרה.

[24] חזרנו אל המדרשים שלפיהם השטן הוא שמבשר לשרה את 'כמעט-מותו' של יצחק, בין כשהוא מחופש ליצחק ובין כדמות סתמית, על מנת להראות שגם קבוצת מדרשים זו מקשרת את מות שרה עם תקיעת השופר בראש השנה שראינו במדרש ויקרא רבה שכנראה לו משפט הבכורה. אלא ששם מדובר על התקיעות כנגד הצווחה והצרחה ופה על התרועה שהיא כנגד הבכי והיבבה. הרי לנו שגם התקיעות (הצעקה, הצרחה של הרגע הראשון) וגם התרועות (היבבות והתייפחות שבאים אח״כ) של השופר מזוהים עם בכיה של שרה. השטן שמנסה להפריע לתקיעות, מקבל לאור כל זאת, משמעות חדשה. השטן לא רוצה שנזכור את יבבותיה של שרה שהוא גרם לה למות.

[25] התרועה היא יבבה, ראו מסכת ראש השנה דף לג ע״ב. ולפי מדרש זה נראה שהתרועה היא יללה ולא גניחה.

[26] מדרש נוסף בכיוון זה הוא בראשית רבתי פרשת חיי שרה עמוד 94: ״מה ענין גנוחי ויליל בראש השנה? רבנין אמרו: להזכיר מיתת שרה, שבשעה שראה סמאל שלא קבלו ממנו אברהם ויצחק, הלך אצל שרה. אמר לה: בעלך היכן הוא? אמרה לו: למלאכתו הלך. - ובנך היכן הוא? אמרה לו: עמו הלך. אמר לה: לאו כך אמרת שאין את עוזבת אותו שיצא עד הפתח? אמרה לו: לא למלאכתם הלכו אלא לבית התפילה הלכו. אמר לה: זקנה, אין את יודעת שזהו שכך לקחו לשחיטה? כיון ששמעה, התחילה לסופדו ומתוך בכיתה יצאה נשמתה. ולכך מתריעין לזכור מיתתה בעקדת יצחק כדי שירחם המקום על בניה. ומנין אתה למד שבאותה שעה מתה? שכן כתוב אחר עקדת יצחק: ויהיו חיי שרה, ללמדך שעל דבר זה מתה״. התקיעות שלנו בראש השנה הם איפוא כנגד בכייתה ויבבותיה של שרה! אותה שרה שבכל פרשת העקידה איננה! והשטן ממשיך בשיטנותו ומנסה להפריע לתקיעותינו היינו לזכור את בכיה של שרה שעולל לה.

[27] אם מהגמרא ניתן להבין שכל הקישור לאם סיסרא הוא רק ע״מ להבין מהי התרועה, האם היא גניחה או יבבה, בא פירוש תוספות שם (ד״ה: שיעור תרועה בשלושה יבבות) ומביא בשם הערוך, שאת דין מאה קולות בתקיעת שופר של ראש השנה לומדים מבכיה ויבבותיה של אם סיסרא: ״ובערוך פירש .. בערך ערב דהלין דמחמרי [ועבדי] שלשים כדיתבין ושלשים בלחש ושלשים על הסדר כנגד מאה פעיות דפעיא אימיה דסיסרא״. ובעקבותיו הלכו רבים וטובים: ספר הלכות גדולות סימן יז - הלכות ראש השנה, ספר המנהיג הלכות ראש השנה (שמצטט ירושלמי שלא מצאנו), מנורת המאור נר ח פרק ד וראשונים רבים אחרים. ולפלא הוא שהגמרא כלל איננה מזכירה את בכייה ויבבותיה של שרה אמנו ומזכירה רק את אם סיסרא. וממנה ומהתוספות מעתיקים דרשנים רבים, ראשונים ואחרונים ושוכחים את שרה! האם נצחה שיטת בבל את מדרשי ארץ ישראל?

[28] רבי אשר בן משולם הכהן, מאה 13 פרובנס, תלמיד הראב״ד.

[29] בכייה של שרה השתמר גם בספרי המנהגים הראשונים אך נראה שמשום מה עומעם במרוצת הדורות. וגם הפייטנים לדורותיהם מזכירים תמיד את אברהם ויצחק ומתעלמים לחלוטין מבכייה של שרה. בפיוט עֵת שַׁעֲרֵי רָצוֹן לְהִפָּתֵחַ, למשל, מוזכר בכיה של שרה כפי שיצחק מדמיין בעת שנעקד: ״שִׂיחוּ לְאִמִּי כִּי שָׂשׂוֹנָהּ פָּנָה ... אָנָה אֲבַקֵּשׁ לָהּ מְנַחֵם אָנָה, צַר לִי לְאֵם תִּבְכֶּה וְתִתְיַפֵּחַ״. אבל הפזמון והמוטיב הראשי של הפיוט הם: עוקד נעקד והמזבח. ואיה הנעקדת? האין בכייה של שרה ראוי לעורר רחמים ביום הדין? ובפרט שיבבתה היא הסיבה לתרועת השופר שבא מקרני האיל שנעקד תמורת יצחק! הייתכן שהפייטנים לא הכירו את המדרשים שהבאנו? האם יש מגמה לא להבליט את בכי שרה המעיד על סיום עצוב וטראגי של סיפור העקידה? וכבר הקדשנו גיליון מיוחד בראש השנה קול תקיעתנו – יבבותיה של שרה לקשר של שופר ראש השנה לשרה אמנו שהיא זו שנעקדה שבסופו של דבר (עפ״י המדרש).

[30] בשביל ארבעה אירועים שקרו לה במותה. הדרשן קורא את ״בקרית ארבע״ – בגין, בקורות ארבעה דברים.

[31] שימו לב למשחק המילים, קריה, קריאה, קרה ואולי גם קהה היינו שגם כשתהיה שמחה הא תמיד תהיה חסרה ופגומה..

**מדרש תנחומא פרשת וירא סימן כב – אברהם גונב את דעתה של שרה**

אמר אברהם: מה אעשה? אם אגלה לשרה - נשים דעתן קלה עליהן בדבר קטן, כל שכן בדבר גדול כזה. ואם לא אגלה לה ואגנבנו ממנה, בעת שלא תראה אותו תהרוג את עצמה. מה עשה? אמר לשרה: תקני לנו מאכל ומשתה ונאכל ונשמח. אמרה לו: מה היום מיומיים? ומה טיבה של שמחה זו? אמר לה: זקנים כמותנו נולד להם בן בזקנותם כדי לאכול ולשתות ולשמוח. הלכה ותקנה המאכל.[32] כשהיו בתוך המאכל אמר לה: את יודעת, כשאני בן ג׳ שנים הכרתי את בוראי והנער הזה גדול ולא נחנך. ויש מקום אחד רחוק ממנו מעט ששם מחנכין את הנערים. אקחנו ואחנכנו שם. אמרה לו: לך לשלום. מיד: ״וישכם אברהם בבוקר״. ולמה בבוקר? אמר שמא שרה תחזור בדיבורה ולא תניחני. אקום בהשכמה קודם שתקום היא.[33]

**שבת שלום**

**מחלקי המים**

**מים אחרונים 1:** השטן הוא שגרם לבכי שרה ממנו נגזרות התקיעות והיבבות של השופר. השטן הוא גם זה שאנו חוששים לו בתקיעתנו ומשקיעים מחשבה ומנהג לבלבל אותו על מנת שלא יבלבל את תקיעתנו? האם יש קשר בין שני ״שטנים״ אלה? האם מפריע לשטן שבתקיעתנו אנחנו מזכירים מה שעשה לשרה?

**מים אחרונים 2:** ראו פירוש חזקוני בתחילת הפרשה ש״ויהיו״ של חיי שרה הוא בגימטריה שלשים ושבע השנים ״מיום שנולד יצחק עד יום העקידה שמתה שרה. אבל התשעים שנה שחיתה קודם לכן אינן חשובין חיים שמי שאין לו בנים חשוב כמת״. שני חיי שרה התמקדו באותו חלק של שני חיי יצחק שזכתה לראות. ולאחר העקידה שוב לא היו חיים לשרה.

**מים אחרונים 3:** ראו מסכת ראש השנה טז ע״ב: ״כל המוסר דין על חברו הוא נענש תחילה. שנאמר: ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך, וכתיב: ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה״. שרה נפטרה ראשונה מן העולם כי היא באה בדין על אברהם. דין זה היה בעטיה של הגר. שרה היא שהציעה את הגר לאברהם. ואח״כ גרשה אותה פעמיים ובפעם השנייה גם עם ישמעאל בנו של אברהם. ראו דברינו הגר שרה ואברהם בפרשת לך לך והמשך הדברים בדברינו גירוש ישמעאל והגר בפרשת וירא. אח״כ בא לקיחת שרה לבית אבימלך, הולדת יצחק, סיפור העקידה ומשם למות שרה. הכל התחיל מהעקרות והכמיהה לבן.

---

[32] עשו סעודת שמחה.

[33] חיבור מדרשים הוא דבר מסוכן שכן כל מדרש לעצמו. מי אמר ששרה מתה כתוצאה מהעקידה? המדרש. ומי אמר שאברהם ״מכר״ לשרה את הסיפור על הליכה למקום בו חונכים (מחנכים) את הנערים? המדרש. גם העובדה שמדרש זה והראשון שפתחנו בו שניהם מתנחומא (הרגיל, הנדפס), עדיין איננו מרשה לנו לחברם. ואע״פ כן, חברנו, בעקבות מדרש בראשית רבתי שהבאנו בהערה 26 לעיל. לחשוב שיצחק חוזר ומספר לאימו מה באמת קרה, לאחר שערב קודם בסעודת שמחה שהיא עורכת, אברהם מספר לה שהוא הולך לחנוך את יצחק ... אין פלא שפרחה נשמתה.